

In der Sieker Dienste. De Statuten van de Leprozerie van Gent (1236)

Jacques Van Keymeulen

Op 14 november 1236 verleent Waltherus de Marvis, bisschop van Doornik, aan het Gentse melaatsenhuis (leprozerie) een oorkonde, waarin hij ze in bescherming neemt en aan het verplegend personeel de naleving van de geloften van kuisheid, armoede, gehoorzaamheid en het dragen van ordekleiding oplegt. Ter gelegenheid van de uitvaardiging van de oorkonde werden de gewoonten van het huis (de 'seden') door de bisschop in de oorkonde bekrachtigd.

De oorkonde en de tekst van de 'seden' werden eerst in het Latijn geschreven. Het origineel van de Latijnse bisschopsoorkonde is niet bewaard, maar een afschrift ervan vormt de inleiding op de Latijnse versie van de gewoonten. De volkstalige - Dietse - versie van de oorkonde en de tekst waarin de 'seden' beschreven staan, werd ongeveer gelijktijdig met de Latijnse versie geschreven. De Dietse tekst is **de oudst bekende niet-literaire tekst in het Nederlands die in origineel bewaard is gebleven**. Van die Dietse tekst bestaat ook nog een afschrift uit het midden van de 14de eeuw.

De 'Statuten van de Leprozerie van Gent', zoals de tekst bekend staat, werd in 1949 door Maurits Gysseling op de zolder van het bisschoppelijk paleis in Gent ontdekt. Hij berust nu in de brandkast van het Rijksarchief van Gent. De Latijnse en de Nederlandse tekst werden door Gysseling eerst uitgegeven in *Studia Germanica Gandensia* 5 (1963: 9-43); de uitgave van de Nederlandse versie werd ongewijzigd overgenomen in het zgn. *Corpus Gysseling, I. Ambtelijke Bescheiden* (1977: 20-29). De geschiedenis van de leprozerie was het onderwerp van een studie door Christiane De Coninck en Wim Blockmans in 1967. De Deen Niels-Erik Larsen (Kopenhagen) wijdde in 2001 zijn doctoraatsproefschrift aan de Middelnederlandse spelling die in de Statuten gebruikt werd.

De 'Statuten' zijn zo belangrijk omdat het de oudst bekende in origineel bewaarde Nederlandstalige tekst is die exact gelokaliseerd en gedateerd kan worden. Van het Nederlands van voor 1236 zijn in origineel enkel fragmenten tot ons gekomen of Nederlandse woorden, glossen of namen in Latijnse stukken. Bekend zijn de zinnestukjes 'Hebban olla uogala nestas hagunnan hinase hic anda thu, uuat unbidan uue nu' (Alle vogels zijn nesten begonnen, behalve ik en jij, waarop wachten wij?), dat als penneprobeersel op een schutblad van een handschrift uit Rochester is geschreven en 'Tesi samanunga vvas

edele. unde scona' (Dit gezelschap was voortreffelijk en schitterend), op het einde van een lijst met namen van nonnen uit het klooster van Munsterbilzen. De zinnnetjes dateren resp. uit het derde kwart van de 11de eeuw en uit 1130. De langste Oudnederlandse tekst is de zgn. Leidse Williram, een bewerking van het Hooglied uit het einde van de 11de eeuw, die lang als een Oudhoogduitse tekst werd beschouwd; de beroemdste de 'Wachtendonckse Psalmen', een interlineaire vertaling van een Latijns handschrift van de psalmen uit de 9de / 10de eeuw. We kennen de tekst alleen uit afschriften.

De langere Oudnederlandse teksten die zijn overgeleverd in origineel of in afschrift, zijn literair en daardoor moeilijk exact te dateren of te lokaliseren; ambtelijke teksten (zoals bv. oorkonden) daarentegen vermelden doorgaans plaats en datum. De vroegste Middelnederlandse literaire teksten stammen uit het zuidoosten van het huidige taalgebied; de oudste zijn de Servas-fragmenten van Henric Van Veldeke uit ongeveer 1200. Die zuidoostelijke literaire traditie behoort tot de Maas-Rijnlandcultuur, in het grensgebied tussen het huidige Nederlands en Duits; ze is als een aparte cultuur binnen de Keulse invloedssfeer te beschouwen.

Met de 'Statuten van de Leprozerie van Gent' start de Nederlandse schrijftraditie, niet als literair, maar als **maatschappelijk** communicatiemiddel. Het ontstaan van geschreven teksten in de volkstaal kan niet los gezien worden van de sociaal-economische situatie in het 13de-eeuwse graafschap Vlaanderen. Het graafschap, dat reikte van de zee tot aan de Schelde en de Dender, en in het zuiden een groot Franstalig gebied omvatte, was zeer dicht bevolkt en sterk geürbaniseerd. Gent was in de 13de eeuw na Parijs de grootste stad van Europa ten noorden van de Alpen en de Pyreneeën. De overgrote meerderheid van alle Nederlandstalige 13de-eeuwse teksten die in origineel of in 13de-eeuws afschrift bewaard zijn gebleven, komen echter uit Brugge. De situatie in Ieper, de derde grote Vlaamse stad, is slecht bekend. Het stadsarchief van Ieper ging tijdens de Eerste Wereldoorlog immers volledig verloren.

Het is waarschijnlijk geen toeval dat de oudste ambtelijke teksten in het Nederlands die in origineel bewaard zijn gebleven uit Gent of uit de buurt van Gent afkomstig zijn. De 'Statuten' vormen samen met de Nederlandse vertaling van een aantal Latijnse keuren van de stad Gent (uit 1237) en de beroemde 'Schepenbrief van Bochoute' (uit 1249) de drie ambtelijke Nederlandstalige teksten die dateren van voor 1250. Bochoute (niet te verwarren met Boekhoute !!) is een gehucht van Dikkelvenne; de schepenbrief handelt over een contract tussen Boidin Moleniser, een Bochoutse boer, en Hendrik Van Den Putte, een burger uit Gent. De tekst is onlangs in steen gebeiteld en

als ‘taalmonument’ te bezichtigen in het Gallo-Romeins museum van Velzeke. Daarnaast beschikken we ook nog over de ‘Wettelijke passeringsen van de St.-Baafsheerlijkheid’, gesteld in een mengelmoes van Latijn en Middelnederlands, die tussen 1210 en 1240 gedateerd kunnen worden.

De reden waarom de statuten van de leprozerie van Gent in het Diets vertaald zijn, blijkt uit een bepaling in de tekst zelf: de kapelaan van het huis of zijn plaatsvervanger moest de tekst in het Diets voorlezen telkens als een broeder of een zuster of een melaatse intrad; in de octaaf van Pasen, Pinksteren en Kerstmis moest hij voor de hele gemeenschap voorgelezen worden.

De ‘Statuten van de Leprozerie van Gent’ is zowel taalkundig als historisch een erg belangrijke tekst. Tot hiertoe bestond er geen vertaling van in modern Nederlands. In de publicatie ‘In der Sieker Dienste’ wordt voor de eerste keer de integrale tekst in facsimile (in vierkleurendruk) uitgegeven, gevolgd door een heruitgave van de teksteditie van Maurits Gysseling en een vertaling in het moderne Nederlands door Jacques Van Keymeulen. De tekst wordt voorafgegaan door een uitgebreide inleiding en wordt gevolgd door het artikel van Griet Maréchal ‘Lepra en leprozen’ over de situatie van de middeleeuwse melaatsen. Het boek wordt afgesloten met een bijdrage over ‘Acht eeuwen gezondheidszorg door de cisterciënzerzusters van Gent’ van de hand van Mark Adriaen.

‘In der Sieker Dienste’ is te verkrijgen in de Gentse stadswinkel (Woodrow Wilsonplein) voor 5 euro en bij Mark Adriaen, AZ Maria Middelaes • Sint-Jozef, Kortrijksesteenweg 1026, 9000 Gent, mark.adriaen@azmmsj.be, mits 7,5 euro (inclusief verzendingskosten) overgeschreven wordt op rekening 290-0387150-44 met vermelding “Leprozerie”.

VAN KEYMEULEN Jacques, Mark ADRIAEN en Griet MARÉCHAL, *In der Sieker Dienste. De Statuten van de Leprozerie van Gent, 1236.* Uitgegeven door het Algemeen Ziekenhuis Maria Middelaes • Sint-Jozef en de Vakgroep Nederlandse Taalkunde UGent (met de steun van Gent Cultuurstad vzw, 2003 (48 blz.).